

JEL Classification: D2, H5, I1, K4

<https://doi.org/10.35945/gb.2020.10.038>

PROBLEMS CAUSED BY THE PANDEMIC IN PUBLIC PROCUREMENT OF GEORGIA

GVANTSA SISOSHVILI

PhD student

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

gsisoshvili@gmail.com

Abstract. The spread of the new coronavirus in the world, including in Georgia, had a significant negative impact on both public and private organizations, which has affected the public procurement process in the country. Georgia has spent a large amount of money to deal with the virus. As a result, administrative costs have been reduced in order to finance the 2020 state budget deficit - 57 million GEL for labor costs and 107 million GEL for goods and services. It should be noted that 195 million GEL is used on arranging quarantine spaces and other additional health care costs while 1.31 billion GEL is provided for goods and services. During the pandemic, demand from the state increased significantly in the health sector, while declining in other areas, many planned purchases were canceled, tenders were not held, were suspended or their announcement was delayed. This has affected companies whose major activities include state orders. Also rising inflation and currency devaluation have made goods and services more expensive. Consequently, complex problems arose for the entities participating in public procurement, namely:

- From the moment the first case of the virus was reported in Georgia, it became mandatory for public and private organizations to follow the recommendations of the World Health Organization and the National Center for Disease Control and Public Health. So, large amount of money was spent on hygiene, disinfection and other means of protecting against the virus to ensure the safety of customers and employees.

- Some public and private organizations continued to work remotely, for which they incurred additional costs for equipping employees at home (with computer or other technological resources). Other organizations, which were not prohibited the operation, funded the transportation of staff to the workplace, because of emergency was declared and public transport was restricted.

- In order to free up financial resources, procurement organizations have restricted the announcement of planned tenders. Even the winner had already been identified or the bidder had been invited to sign the contract. At the same time, according to the Unified Public Procurement Electronic System a number of tenders have been suspended, including large-scale infrastructure projects, most of which were in the selection stage or successful bidder was revealed and invited to sign the contract.

- Due to the global pandemic, most companies failed to meet their contractual obligations on time. Contract authorities change the terms of the contract, including increased delivery time and services. In the case of infrastructure projects, based on the decree of the Government of Georgia, contract authorities were given the right to increase the contract value by 10% -20% in order to finance the increase of supplier costs on construction materials

- Amendments were made to the legislation governing public procurement. For example, Procurement of goods and services under the many of CPV codes were restricted to contract authorities without the consent of the Government of Georgia. In the original version of the resolution, only 30 out of 200 codes were restricted, and from April 1, 2020, the number of restricted CPV codes has increased to 160. There are number of classified goods and services, whose purchase does not require government consent: agricultural and food products, outerwear, pharmaceutical products, miscellaneous transport equipment and spare parts, Works for complete or part construction and civil engineering work, laboratory services, refuse and waste related services. Because agreement with the government and electronic procedures takes a long time, procurement organizations were forced to purchase goods and services through a simplified procurement in the case of urgent necessity. This means that in accordance with the law, the contract authorities directly signed a contract with the company and after agreed with the State Procurement Agency.

Therefore, it is necessary to analyze the additional costs incurred in the field of public procurement due to the coronavirus to make predictions about the procurement process for the next year.

KEYWORDS: PUBLIC PROCUREMENT, PUBLIC ORGANIZATION (CONTRACT AUTHORITIES), PRIVATE ORGANIZATION (SUPPLIER), GOODS AND SERVICES.

For citation: Sisoshvili, G., (2020). Problems caused by the Pandemic in Public Procurement of Georgia. *Globalization and Business*, 10. 278-286. (In Georgian) <https://doi.org/10.35945/gb.2020.10.038>

პანდემიით გამოწვეული პრობლემები საქართველოს სახელმწიფო შესყიდვებში

გვანცა სისოშვილი

დოქტორანტი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველო
 gsisoshvili@gmail.com

საკვანძო სიტყვები: სახელმწიფო შესყიდვები, შემსყიდველი ორგანიზაცია, მიმწოდებელი ორგანიზაცია, საქონელი და მომსახურება.

ციტირებისთვის: სისოშვილი გ. (2020). პანდემიით გამოწვეული პრობლემები საქართველოს სახელმწიფო შესყიდვებში. *გლობალიზაცია და ბიზნესი, №10*, გვ. 278-286. <https://doi.org/10.35945/gb.2020.10.038>

შესავალი

კორონავირუსის გავრცელებამ მნიშვნელოვანი ცვლილებები გამოიწვია როგორც გლობალურად, ისე ცალკეული ქვეყნების ეკონომიკის მასშტაბით. ცხადად გამოჩნდა, რომ ეკონომიკურად და ტექნოლოგიურად განვითარებული ქვეყნებიც კი სათანადოდ ვერ გაუმკლავდნენ ვირუსის შედეგად დამდგარ არასასურველ პროცესებს, რაც, რიგ შემთხვევებში, გამოწვეული იყო სიტუაციის სიმძიმის გაუაზრებლობით, დაგვიანებული ღონისძიებებით და სამეცნიერო ინფორმაციის არარსებობით კორონავირუსის შესახებ. ცნობილი ეკონომისტი ნურლი რუბინი აღნიშნავდა, რომ კორონავირუსის შედეგად მიღებული შოკი უფრო სწრაფი და მძიმე აღმოჩნდა, ვიდრე 2008 წლის გლობალური ფინანსური კრიზისი და დიდი დეპრესია. იმას, რაც სამი წლის განმავლობაში ხდებოდა წინა შემთხვევაში, covid19-ის პირობებში სამი კვირა დასჭირდა – საფონდო ბირჟების ჩამოშლა, საკრედიტო ბაზრების გაყინვა, მასობრივი გაკოტრება, მთლიანი სამამულო პროდუქტის შემცირება წლიურ 10%-ზე მეტად და სხვ. (Roubini, 2020). ამერიკელი მეცნიერი და ნობელი პრემიის ლაურეატი – პოლ კრუგმანი წერდა, რომ მსოფლიო მზად არ იყო ვირუსთან საბრძოლველად და ეკონომიკური დარტყმების მოსაგერიებლად, მიუხედავად იმისა, რომ დაბალი იყო უმუშევრობის დონე აშშ-სა და ევროპაში. იგი აღნიშნავდა, რომ საქმე ეხებოდა არა უბრალოდ მსოფლიო ვაჭრობის შეფერხებას, არამედ რეაგირების სერიოზულ პრობლემებს ჯანდაცვის სფეროში (Krugman, 2020). მარტიდან უკვე ადგილი ჰქონდა ეკონომიკურ რეცესიას და ფინანსურ დეფლაციებს, რის ფონზეც, გასაკვირი არაა, რომ განსაკუთრებით მძიმე მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ განვითარებადი ქვეყნები. აღსანიშნავია ეკონომისტ რიკარდო ჰაუსმენის სტატია, რომელშიც იგი მიუთითებს, რომ უმთავრესი პრობლემა არა მოთხოვნის, არამედ მიწოდების არარსებობით გამოწვეული შოკები იყო. იგი პროგნოზირებდა, რომ განვითარებადი ქვეყნების უცხოური შემოსავლების ძირითადი საყრდენი – ტურიზმი და გზავნილები – კოლაფსის წინაშე აღმოჩნდებოდა, რაც ნიშნავდა ამ ქვეყნების ფისკალური სივრცის გარეშე დატოვებას (Hausmann, 2020).

ამ პროცესში საქართველო ბევრი სირთულის წინაშე აღმოჩნდა, ხოლო ამ სირთულეების გადაჭრის გზები და მიმართულებები ქართველი მეცნიერ-ეკონომისტების შესწავლის საგნად იქცა. აკადემიკოსი და ეკონომისტი ვლადიმერ პაპავა, რომელმაც ქართულ სივრცეში შემოიტანა შრილანდელი პროფესორის – აჯით დე ალვისის შემოღებული ტერმინი – „კორონომიკა“, აღნიშნავდა რომ „ეკონომიკა მედიცინის მძევალი“ და „კრიზისის გამომწვევი მიზეზები გენერირებულია არა ეკონომიკაში, არამედ პროვოცირებულია ეკონომიკის ფარგლებს გარეთ არსებული წყაროს – კორონავირუსის სწრაფი გავრცელების შედეგად“. იგი მიუთითებდა, რომ ეკონომიკური ღონისძიებები უნდა გამიჯნულიყო კორონომიკური კრიზისის და პოსტკრიზისული პერიოდებისთვის (Papava, 2020). საინტერესო ანალიზი გაკეთდა ISET-ის კვლევითი ინსტიტუტის მკვლევარების მიერაც, რომელთაც განიხილეს ძირითადი ეკონომიკური და სოციალური ეფექტები, რამაც გამოიწვია შიდა მოხმარების, შიდა ინვესტიციების, ვაჭრობის, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციებისა და ფულადი გზავნილების შემცირება, ტურიზმის შეფერხება, წარმოების შეფერხება, ვალუტის გაუფასურება და სხვ. (Babichi, Keshelava D, Mzhavanadze, 2020). კვლევითი ნაშრომი გამოქვეყნებული „თიბისი კაპიტალის“ ეკონომისტებისა და ფინანსისტების მიერაც, რომელთაც მიმოიხილეს პროცესების განვითარების სავარაუდო

სცენარები და გააკეთეს გარკვეული პროგნოზები. კვლევაში ასევე გამოყოფილია ის სფეროები, რომლებიც განსაკუთრებით დაზარალდნენ: ძლიერი ნეგატიური შედეგებით გამოირჩევა – ტურიზმი, ავიაცია, კაფეები და რესტორნები, ხოლო შედარებით მდგრადი სფეროებია – ინფრასტრუქტურა, ტელეკომუნიკაციები, სოფლის მეურნეობა (Nadaraia, Chachanidze, Bluashvili, Kordzaia, 2020).

კორონა ვირუსის გავრცელებამ მნიშვნელოვანი ნეგატიური გავლენა იქონია სახელმწიფო შესყიდვების პროცესზეც. ქვეყანამ მნიშვნელოვანი ხარჯები გასწია ვირუსთან გასამკლავებლად, რამაც გააჩინა ბიუჯეტის დეფიციტი და აუცილებელი გახდა ადმინისტრაციული ხარჯების შემცირება. პანდემიის პერიოდში მოთხოვნა სახელმწიფოს მხრიდან განსაკუთრებით გაიზარდა ჯანდაცვის სფეროში, ხოლო პარალელურად შემცირდა სხვა მიმართულებები, ბევრი დაგეგმილი შესყიდვა გაუქმდა, ტენდერები არ შედგა, შეწყდა ან მათი გამოცხადება გადაიდო. ამან გავლენა მოახდინა იმ კომპანიებზე, რომელთა საქმიანობის მნიშვნელოვანი ნაწილიც სახელმწიფო დაკვეთებს მოიცავდა. ამას დაემატა ინფლაციის ზრდა და ვალუტის დევალვაცია, რამაც გააძვირა მათ მიერ სახელმწიფოსთვის შეთავაზებული საქონლისა და მომსახურების ფასი. შესაბამისად, სახელმწიფო შესყიდვებში მონაწილე სუბიექტებისთვის კომპლექსურმა პრობლემებმა იჩინა თავი.

სახელმწიფო შესყიდვები მთლიანი სამამულო პროდუქტის 10%-ზე მეტს, ხოლო ქვეყნის ბიუჯეტის 30%-ზე მეტს შეადგენს და იგი საჯარო და კერძო სექტორს შორის სტრატეგიულ თანამშრომლობას ემყარება, რომლის შედეგებიც საბოლოოდ აისახება ქვეყნის ეკონომიკურ მაჩვენებლებზე. აღნიშნული სფერო არც ისე დიდი ხანია, რაც სამეცნიერო კვლევის ობიექტად იქცა, თუმცა მას შემდეგ, რაც ე.წ. „ქაღალდის შესყიდვები“ მთლიანად გაციფრულდა (2010წ) და ერთიან ელექტრონულ სისტემაში მონაცემებიც ხელმისაწვდომი გახდა, ბევრი ახალბედა ქართველი მეცნიერის ყურადღებაც მიიქცია. ამ მხრივ აღსანიშნავია ნ. ხუციშვილის კვლევა საჯარო და კერძო თანამშრომლობის შესახებ, რომელშიც სახელმწიფო შესყიდვები განხილულია, როგორც კერძო მეწარმეობის განვითარების მასტიმულირებელი ბერკეტი (Khutsishvili, 2019), ასევე, თ. კიკვაძის კვლევა სახელმწიფო შესყიდვების სფეროს ხარვეზებზე გამარტივებული შესყიდვების კუთხით (Kikvadze, 2016). რაც შეეხება უცხოელ ავტორებს, შეიძლება გამოვყოთ უახლესი ნაშრომები შემდეგ საკითხებზე: „COVID19-ის გავლენა ევროკავშირის სახელმწიფო შესყიდვებზე“ რომელშიც გადუღებულ შესყიდვებთან დაკავშირებულ პროცედურები და ხელშეკრულებაში შეტანილი ცვლილებებია აღწერილი (Duncker, Aarikka, Puisto, 2020); „კორუფცია COVID-19-ის პერიოდში“, რომელშიც განხილულია ვირუსის დროს დაბალი შემოსავლების მქონე ქვეყნებში არსებული საფრთხეები სახელმწიფო შესყიდვებთან დაკავშირებით (Steingrüber,

Kiry, Jackson, Mullard, 2020); „2020 წელს მოსალოდნელი რეფორმები ჩინეთის სახელმწიფო შესყიდვებში“ რომელშიც მიმოხილულია სახელმწიფო შესყიდვების მარეგულირებელი კანონმდებლობა და უკვე განხორციელებული თუ დაგეგმილი ცვლილებები შესყიდვების პროცედურებში (Ernch, Lyu, 2020);

მიზანი: წინამდებარე ნაშრომის მიზანია, კორონომიკით გამოწვეული სირთულეების განხილვა (რომელთა წინაშეც აღმოჩნდა სახელმწიფო ორგანიზაციები, როგორც შემსყიდველები და კომპანიები, როგორც არსებული ან პოტენციური მიმწოდებლები) და ანალიზი.

კვლევის თეორიულ-მეთოდოლოგიური საფუძველი: ნაშრომში გადმოცემული საკითხები ეყრდნობა სხვადასხვა საკანონმდებლო ნორმებს, სამთავრობო და არასამთავრობო ანგარიშებს, ეკონომისტთა და ექსპერტთა მიერ გამოქვეყნებულ სტატიებსა და პუბლიკაციებს. ჩატარებული კვლევ(ებ) ის ბაზად აღებულია სახელმწიფო შესყიდვების ერთიან ელექტრონული სისტემა, საიდანაც დათვლილი და აღებულია შესაბამისი სტატისტიკური მონაცემები. სისტემაში არსებული ინფორმაციის შედარების, ანალიზისა და სინთეზის შედეგად გაკეთებულია შესაბამისი დასკვნები.

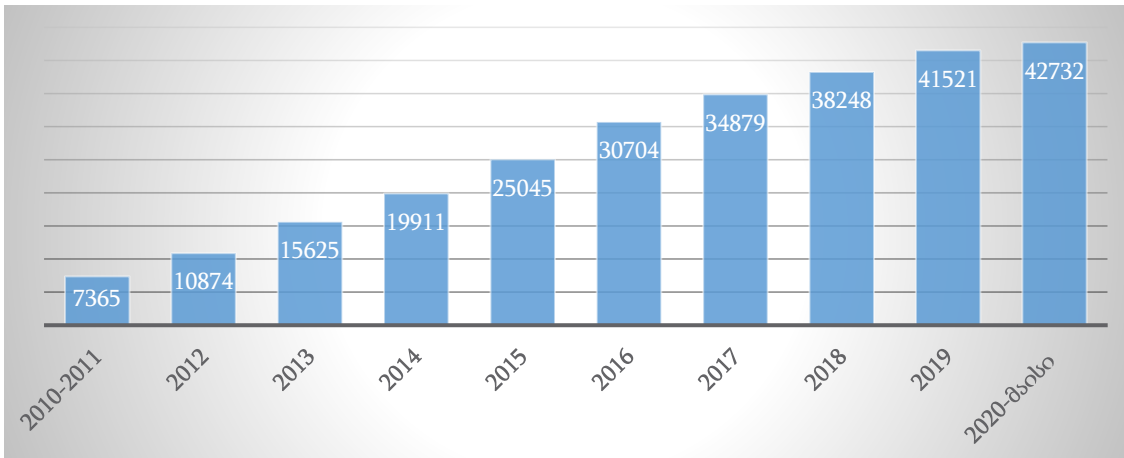
კორონა ვირუსით გამოწვეული პრობლემები სახელმწიფო შესყიდვებში

საქართველოში სახელმწიფო შესყიდვებში მონაწილეობის მსურველთა რაოდენობა მუდმივად იზრდება, რაზეც სახელმწიფო შესყიდვების ერთიან ელექტრონულ სისტემაში დარეგისტრირებული კერძო ორგანიზაციების ყოველწლიურად მზარდი რიცხვი მეტყველებს. 2020 წლის მაისი-ივნისის თვეში სისტემაში რეგისტრირებული იყო 42732 მიმწოდებელი და 4475 შემსყიდველი ორგანიზაცია, რაც აღემატება წინა წლების მაჩვენებლებს. (იხ. დიაგრამა №1). (SPA, Annual report 2019)

ამ ორგანიზაციებისთვის COVID19-ის გამოჩენამ ბევრი პრობლემა წარმოშვა სახელმწიფო შესყიდვებთან დაკავშირებულ პროცესებთან მიმართებაში, რაც ნეგატიურად აისახა სახელმწიფო და კერძო სექტორის ურთიერთთანამშრომლობაზე:

- საგანგებო მდგომარეობისა და შემდგომში, კარანტინის პერიოდში, რიგი ორგანიზაციების საქმიანობა შეფერხდა. ზოგი მათგანი გადავიდა დისტანციურ რეჟიმზე, ხოლო ზოგმა ვერ უზრუნველყო თანამშრომლების სათანადოდ აღჭურვა სახლის პირობებში და დროებით შეაჩერა საქმიანობა.
- საპაერო მიმოსვლისა და სატრანსპორტო გადაადგილების შეზღუდვის გამო კომპანიებმა დროულად ვერ შეასრულეს სახელმწიფოსთან დადებული ხელშეკრულებით აღებული ვალდებულებები, რის გამოც ცვლილებები შევიდა ხელშეკრულების პირობებში და გაიზარდა საქონლის მიწოდებისა და მომსახურების გაწევის ვადები.
- შემსყიდველმა ორგანიზაციებმა, ბიუჯეტის ეკონო-

დიაგრამა №1. სახელმწიფო შესყიდვების ერთიან ელექტრონულ სისტემაში რეგისტრირებულ მიმწოდებელთა რიცხვი წლების მიხედვით.

მისა და ფინანსური რესურსების გამოთავისუფლების მიზნით, შეზღუდეს დაგეგმილი ტენდერების გამოცხადება. სსიპ სახელმწიფო შესყიდვების ერთიან ელექტრონულ სისტემაში დაფიქსირდა შეწყვეტილი ტენდერების გარკვეული რაოდენობა, მათ შორის, ინფრასტრუქტურულ მსხვილბიუჯეტის პროექტებზე, რომელთა უმეტესობა შერჩევა-შეფასების (პრეტენდენტების ტექნიკური დოკუმენტაციების გადარჩევის) ეტაპზე იმყოფებოდა, ნაწილზე კი გამარჯვებული უკვე გამოვლენილი იყო ან პრეტენდენტი მოწვეული იყო ხელშეკრულების გასაფორმებლად.

- როგორც საჯარო, ისე კერძო ორგანიზაციებს გაეზარდათ ხარჯები შემდეგი მიმართულებებით:
  - სადემინფექციო სამუშაოების ჩატარება, როგორც დახურულ სივრცეებში, ისე გარე ტერიტორიებზე.
  - სამედიცინო ინვენტარით აღჭურვა ვირუსთან საბრძოლველად (პირბადეები, ხელთათმანები, სადემინფექციო ხსნარები, სახის დამცავი ფარები, უკონტაქტო თერმომეტრები და სხვ.).
  - თანამშრომლების სამსახურამდე ტრანსპორტირება საზოგადოებრივი ტრანსპორტის არარსებობის პირობებში.

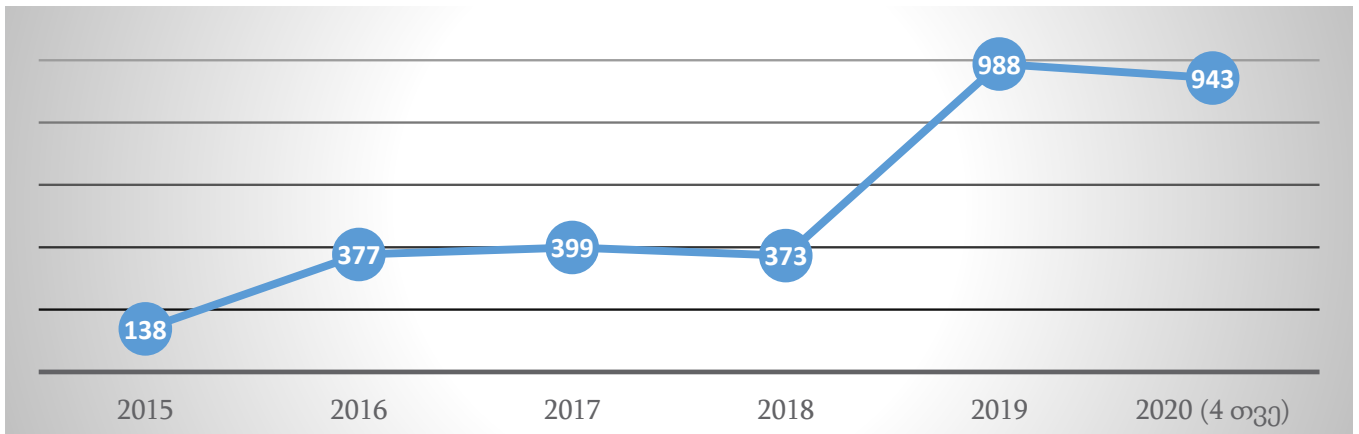
გარდა ზემოთ ჩამოთვლილისა, უშუალოდ სახელმწიფო ორგანიზაციები რამდენიმე მნიშვნელოვანი გამოწვევის წინაშე დადგა. ქვეყანაში ვირუსის პირველივე შემთხვევის დაფიქსირების დღიდანვე მთავრობამ შესაბამისი ზომების მიღება დაიწყო და დაუყოვნებლივ შეკრიბა საგანგებო უწყებათაშორისი საკოორდინაციო ჯგუფი კორონა ვირუსთან დაკავშირებულ საკითხებზე გადაწყვეტილების მისაღებად. საბჭოს პირველ სხდომაზე გამოიყო 4 ძირითადი მიმართულება ვირუსთან ბრძოლაში: 1. ჯანდაცვა; 2. ეკონომიკა; 3. უსაფრთხოება; 4. მარაგები და ლოჯისტიკა. აღნიშნული სფეროების სამართავად სახელმწიფოს დასჭირდა ბიუჯეტიდან გაუთვალისწინებელი ხარჯების გაწევა, მათ შორის, სახელმწიფო შესყიდვების გზით. ესე ეხებოდა სასტუმროების საკარანტინოდ მოწყობას და მომარაგებას სამედიცინო

აღჭურვილობით, საკვები პროდუქტებით და სხვა საჭირო სერვისებით, სამედიცინო სექტორის აღჭურვას ყველა საჭირო ინვენტარით, საქართველოს მასშტაბით ყველა სასაზღვრო-გამშვებ პუნქტსა და აეროპორტებში თანამედროვე სტანდარტების შესაბამისი საველე კარავების განთავსებას და თერმოსკრინინგს, სამთავრობო ცხელი ხაზის (144) შექმნას და სხვ. (Rep. of Gov. 2020).

საქართველოს ვირუსთან საბრძოლველად დიდი მოცულობის გაუთვალისწინებელი ხარჯების გაწევა მოუწია, რამაც განაპირობა ბიუჯეტის საშემოსავლო და ხარჯვით ნაწილში ცვლილებების აუცილებლობა. ამისთვის მომზადდა საქართველოს 2020 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის კანონის ცვლილების პროექტი, რომლის დეფიციტის დაფინანსების მიზნით მაქსიმალურად შემცირდა ადმინისტრაციული ხარჯები – შრომის ანაზღაურების ხარჯები – 57 მილიონი ლარით, ხოლო საქონლისა და მომსახურების მუხლი – 107 მილიონი ლარით. ბიუჯეტიდან საკარანტინო სივრცეების მომსახურების შესყიდვისა და ჯანდაცვის სხვადასხვა დამატებითი ხარჯების ანაზღაურებისათვის გამოიყო – 195 მილიონი ლარი, ხოლო საქონლისა და მომსახურების შესყიდვისთვის – 1,31 მილიარდი ლარი (IDFI, 2020). ლოგიკურია, რომ პანდემიის პერიოდში მოთხოვნა სახელმწიფოს მხრიდან განსაკუთრებით ჯანდაცვის სფეროში გაიზარდა, ხოლო არაპროორიტეტული მიმართულებებით შესყიდვების განხორციელება შეიზღუდა.

შესყიდვების პროცესი მნიშვნელოვნად დაჩქარდა პირველადი საჭიროებების საქონელსა და მომსახურებაზე, რის გამოც, შესყიდვები ორგანიზაციები, ნაცვლად სატენდერო პროცედურებისა, რომელსაც სჭირდება მინიმუმ რამდენიმე კვირა, მიმართავდნენ არაელექტრონული შესყიდვის მეთოდს და კომპანიებთან პირდაპირ, გამარტივებული წესით აფორმებდნენ ხელშეკრულებებს. აღსანიშნავია, რომ მსგავს გამოუვალ სიტუაციაში, როდესაც არსებობს გადაუდებელი აუცილებლობით გამოწვეული ვითარება, „სახელმწიფო შესყიდვების შესახებ“ საქართველოს კანონი და

დიაგრამა №2. სააგენტოსთან მიმართვიანობის რიცხვი გადაუდებელი აუცილებლობით შესყიდვის შემდგომ.

„გამარტივებული შესყიდვის კრიტერიუმების განსაზღვრისა და გამარტივებული შესყიდვის ჩატარების წესის დამტკიცების თაობაზე“ სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტოს თავმჯდომარის 2015 წლის 17 აგვისტოს №13 ბრძანების მე-3 მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტი შემსყიდველ ორგანიზაციებს აძლევს გამარტივებული შესყიდვის საშუალებას, რის წინაპირობასაც წარმოადგენს სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტოსთან თანხმობა. თანხმობის მისაღებად შემსყიდველები ავსებენ ერთიანი ელექტრონული სისტემის შესაბამის (SMP) მოდულში გენერირებულ კითხვარს და ასაბუთებენ შესყიდვის საჭიროებას, რომელსაც 3 სამუშაო დღის ვადაში იხილავს სააგენტო და გასცემს თანხმობას ან უარყოფას. ამავე წესის მე-5 მუხლის მე-6 პუნქტი კი ითვალისწინებს გამონაკლისს, რომლის დროსაც იმ შემთხვევაში, თუ გადაუდებელი აუცილებლობით გამოწვეული შესყიდვის შესახებ მიღებული გადაწყვეტილების სააგენტოსთან შეთანხმება შეუძლებელია, რადგან შესყიდვის დაყოვნება, ალბათობის მაღალი ხარისხით, გამოუსწორებელ ზიანს მოიტანს, შემსყიდველი ორგანიზაცია უფლებამოსილია, დაიწყოს შესყიდვის პროცედურები, რაზეც იგი იღებს დასაბუთებულ გადაწყვეტილებას და აღნიშნულის შესახებ დაუყოვნებლივ მიმართავს სააგენტოს. გარდა გადაუდებელი აუცილებლობისა, შესყიდვები ხორციელდება გამარტივებულად მაშინაც, როდესაც სახელმწიფოებრივი და საზოგადოებრივი მნიშვნელობის ღონისძიების შეუფერხებლად ჩატარებისთვის გათვალისწინებულია შეზღუდული ვადები. მისი შეთანხმებაც იგივე პრინციპით ხდება სააგენტოსთან.

კორონა ვირუსის პანდემიის დროს სწორედ გადაუდებელი ვითარების წინაშე იდგა საჯარო ორგანიზაციების უმეტესობა, რაც აისახა კიდევ ზემოთ ხსენებულ SMP მოდულში სააგენტოსთან პოსტ-ფაქტუმ მიმართვიანობის რიცხვზე, კერძოდ, ჩვენს მიერ ერთიან ელექტრონულ სისტემაზე დაყრდნობით ჩატარებული კვლევის შედეგად, 2020 წლის 1 მარტიდან 2020 წლის 31 მაისის ჩათვლით SMP მოდულში ხელშეკრულების დადებამდე, გადაუდებელი აუცილებლობის საფუძველით სააგენტოსგან შესყიდვის ნებართვის მისაღებად სულ ფიქსირდება 722 ჩანაწერი, გადაუდებელი აუცილებ-

ლობით შესყიდვის შემდგომი შეთახმების რიცხვი კი შეადგენს 827-ს, რომელთაგან თანხმობა გაცემულია 786-ზე, ხოლო დანარჩენი გახმობილია ან განუხილველია ვადებში დაუმუსტებლობის გამო. №2 დიაგრამაზე მოცემულია აღნიშნული მაჩვენებლების სტატისტიკა წლების მიხედვით.

დიაგრამიდან ჩანს, რომ 2015 წლიდან 2019 წლამდე მიმართვიანობა გადაუდებელი აუცილებლობით გამოწვეული შესყიდვის შემდგომ მუდმივად იზრდებოდა, ყველაზე მაღალი რაოდენობა 2019 წელსაა დაფიქსირებული, რომელსაც თითქმის უტოლდება 2020 წლის პირველი 4 თვის მაჩვენებელი. ამათგან მიმართვების 88% წარდგენილია მარტი-მაისის პერიოდში (სისტემის SMP მოდული).

პანდემიის დროს შეტანილი ცვლილებები კანონმდებლობაში

2020 წლის 1 მარტიდან მნიშვნელოვანი ცვლილებები შევიდა სახელმწიფო შესყიდვების მარეგულირებელ კანონმდებლობაში:

- 2020 წლის 31 მარტს გამოიცა საქართველოს მთავრობის №619 განკარგულება „ინფრასტრუქტურული პროექტების განხორციელების ხელშეწყობის მიზნით განსახორციელებელ ზოგიერთ ღონისძიებათა შესახებ“, რომელიც პანდემიის ან/და მის შემდგომ პერიოდში სამშენებლო მასალებზე მიმწოდებლების ხარჯების შესაძლო გაზრდის დაფინანსების მიზნით, საქართველოს კანონმდებლობით დაშვებული ხელშეკრულების ღირებულების 10%-იანი ზრდის შესაძლებლობის გარდა, უშვებს დამატებით 10%-20%-იანი ზრდას. აღნიშნული ხელშეკრულების ღირებულების ზრდა შესაძლებელია მიმწოდებლის მიერ შესყიდველისათვის სსიპ – ლევან სამხარაულის სახელობის სასამართლო ექსპერტიზის ეროვნული ბიუროს ან დიდი ათეულის აუდიტორული კომპანი(ებ)ის დასკვნის წარდგენის საფუძველზე, რითაც უნდა დასტურდებოდეს შესაბამისი ხელშეკრულების შესრულებისას სამუშაოების შესრულების მიზნით გამოყენებულ სამშენებლო მასალებზე მიმწოდებლის ხარჯის გაზრდა.

• ცვლილება შევიდა „შესყიდვებთან დაკავშირებით გასატარებელი ზოგიერთი ღონისძიების შესახებ“ საქართველოს მთავრობის 2019 წლის 25 დეკემბრის №650 დადგენილებაში, რომელშიც ერთიანი ლექსიკონის (CPV კოდები) მიხედვით განსაზღვრულია საქართველოს მთავრობასთან წინასწარ შესათანხმებელი შესყიდვების კლასიფიკატორის კოდები. აღნიშნული კოდების ქვეშ გაერთიანებული სამუშაოების, საქონლისა და მომსახურების შესყიდვა შემსყიდველ ორგანიზაციებს შეზღუდული აქვთ მთავრობის განკარგულების გარეშე. დადგენილების თავდაპირველ ვარიანტში 30-მდე კოდი იყო შეზღუდული, ხოლო 1 აპრილიდან 200-ზე მეტი კოდიდან მხოლოდ 43 კოდზე არ ვრცელდება აღნიშნული შეზღუდვა, დანარჩენი კი საჭიროებს მთავრობის თანხმობას. ამ 43 კოდში ძირითადად გაერთიანებულია სოფლის მეურნეობის და საკვები პროდუქტები, სამუშაო და გარე ტანსაცმელი, ფარმაცევტული პროდუქტები, სატრანსპორტო საშუალებების ტექნიკური მომსახურება და სათადარიგო ნაწილები, სამშენებლო სამუშაოები, საინჟინრო, ლაბორატორიული და ნარჩენებთან დაკავშირებული მომსახურებები.

• ცვლილება შევიდა საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან დევნილთა, შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის მინისტრისა და საქართველოს ფინანსთა მინისტრის 2017 წლის 15 დეკემბრის №01-69/ნ/№451 ერთობლივ ბრძანებაში და დღგ-სგან გათავისუფლდა სამედიცინო ინვენტარი, მათ შორის: ბაზილები, სახის დამცავი ფარები, ხელთათმანები, საიზოლაციო კომბინიზონები, სამედიცინო ხალათები, სამედიცინო ქუდები, პირბადეები, დამცავი სათვალეები და უკონტაქტო თერმომეტრები.

საჯარო სექტორის მიერ გაწეული ხარჯების ანალიზი

რაც შეეხება უშუალოდ ხარჯებს, სამწუხაროდ, SMP მოდული არ იძლევა ჯამური მაჩვენებლების ამოღების შესაძლებლობას, ამიტომ ვეყრდნობით COVID-19-ის წინააღმდეგ საქართველოს მთავრობის მიერ გატარებული

ღონისძიებების ანგარიშს, რომლის თანახმადაც 2020 წლის 1 მარტიდან 2020 წლის 22 მაისამდე სახელმწიფო შესყიდვების სააგენტოს ელექტრონულ პლატფორმაში (SMP მოდული) ატვირთული გადაუდებელი აუცილებლობის საფუძველზე გაფორმებული გამარტივებული შესყიდვების ჯამური ღირებულება შეადგენს 94 562 594 ლარს. ეს მოიცავს სახის დამცავ პირბადეებს, სადემინფექციო ხსნარებს, სპეციალური ეკიპირებისთვის საჭირო კომბინიზონებს, თერმოსკრინინგისთვის აუცილებელ მოწყობილობებს, მედიკამენტებს, შენობის დემინფექციის მომსახურებას, საკარანტინო სივრცეში გადასაცვანად საჭირო 50 ტრანსპორტის დაქირავების მომსახურებას, კვებით მომსახურებას და სხვ. (Rep. of Gov. 2020)

ერთიან ელექტრონულ სისტემაზე დაყრდნობით ჩვენს მიერ ცალკეულად იქნა გამოკვლეული რამდენიმე მნიშვნელოვანი სტრუქტურის შესყიდვების მოცულობა იანვარი-მაისის საანგარიშო პერიოდისთვის. შემსყიდველთა სიმრავლის გამო, განვიხილეთ სახელმწიფო შესყიდვების ერთიან ელექტრონულ სისტემაში 26 თებერვლიდან 31 მაისის ჩათვლით ატვირთული მიმართვები ორი საფუძვლით: „შეთანხმება გადაუდებელი აუცილებლობით შესყიდვის შემდგომ“ და „ღონისძიების შეზღუდულ ვადებში შეუფერხებლად ჩატარება“, შემდეგ მონაცემები ვაფილტრეთ მაღალი ღირებულების მიხედვით, რის საფუძველზეც გამოიკვეთა შემდეგი:

1. გადაუდებლობით გამოწვეული ვითარების აღმოსაფხვრელად ყველაზე დიდ თანხიან მიმართვაზე თანხმობა მიიღეს შემდეგმა სტრუქტურებმა (იხ. ცხრილი 1).

2. ღონისძიების შეუფერხებლად ჩატარებისთვის (პანდემიის მიზეზით) გათვალისწინებულ შეზღუდული ვადებში განხორციელებული შესყიდვების ყველაზე დიდ თანხაზე მიმართვიანობა მოდის შემდეგ სტრუქტურებზე (იხ. ცხრილი 2).

რაც შეეხება მიმწოდებლებს, გარდა იმისა, რომ გაეზარდათ ყოველდღიური ხარჯები, გაუძვირდათ პროდუქციისა და მომსახურების ფასი, შემცირდა შეკვეთების რაოდენობა, შეზღუდვების ფონზე დროებით შეუჩერდათ საქმიანობა. პრობლემები ნაკლებად შეეხო მომსახურე კომპანიებს,

ცხრილი №1. შესყიდვების ყველაზე დიდი მოცულობები საფუძვლით - „შეთანხმება გადაუდებელი აუცილებლობით შესყიდვის შემდგომ“ (26.02.2020-31.05.2020)

სტრუქტურის დასახელება	შესყიდვის მოცულობა, რომელზეც გაიცა სააგენტოს ნებართვა	მიზნობრიობა
საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ადმინისტრაცია	25 975 674.96 ლარი	სასტუმროს მომსახურება (საკარანტინე სივრცისთვის)
აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის ტურიზმისა და კურორტების დეპარტამენტი	4 066 039 ლარი	საკარანტინე ზონების მოწყობა
საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან დევნილთა, შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო	1 329 680 აშშ დოლარი	სამედიცინო მოწყობილობების შესყიდვა

ცხრილი №2. შესყიდვების ყველაზე დიდი მოცულობები საფუძვლით - „ღონისძიების შეზღუდულ ვადებში შეუფერხებლად ჩატარება“ (26.02.2020-31.05.2020)

სტრუქტურის დასახელება	შესყიდვის მოცულობა, რომელზეც გაიცა სააგენტოს ნებართვა	მიზნობრიობა
საქართველოს თავდაცვის სამინისტრო	9 500 000 ლარი	საგანგებო მდგომარეობასთან დაკავშირებით სახელმწიფო შესყიდვების გამარტივებული შესყიდვის საშუალებით განხორციელება
სსიპ. ლ. საყვარელიძის სახელობის დაავადებათა კონტროლისა და საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის ეროვნული ცენტრი	5 051 556 ლარი	ლაბორატორიული დიაგნოსტიკის ჩატარების მიზნით საჭირო სადიაგნოსტიკო ტესტების, ექსტრაქციის კიტების, რეაგენტების და სახარჯი მასალების შესყიდვა
შსს ჯანმრთელობის დაცვის სამსახური	3 000 000 ლარი	სამინისტროს სხვადასხვა დანაყოფისთვის საჭირო სხვადასხვა სამედიცინო საშუალებების შესყიდვა

რომლებმაც დისტანციურად გააგრძელეს მუშაობა, თუმცა მათი უმეტესობისთვის ფასების მატებამ და შეკვეთების შესრულების დაგვიანებამ გადაინაცვლა წინა პლანზე. მწარმოებელი და საცალოდ მოვაჭრე კომპანიების ნაწილს ამოეწურა ნედლეულისა და მასალების მარაგები, რომელთა შევსებაც ვერ მოახდინეს დაგეგმილ ვადაში, განსაკუთრებით ეს ეხება იმპორტირებულ პროდუქტებს, რომელთა ჩამოტანაც თუ მანამდე მოითხოვდა 10 დღიდან ორ კვირამდე პერიოდს, ამჟამად სჭირდება 30-60 დღე. ზოგიერთი დასახელების პროდუქცია, რომლის მსხვილ დამკვეთსაც წარმოადგენდა სახელმწიფო, ბაზარზე გახდა დეფიციტური (მაგალითად კომპიუტერული ტექნიკისა და სატრანსპორტო საშუალებების სათადარიგო ნაწილები). სახელმწიფო შესყიდვებში მონაწილე კომპანიებსა და საჯარო სექტორს შორის ურთიერთ-თანამშრომლობისა და შეთანხმების შედეგად, გაიზარდა ხელშეკრულების ღირებულებები კანონით დაშვებული ნორმის ფარგლებში და ასევე, გაიზარდა მიწოდების ვადები. გარდა ამისა, პრობლემა შეიქმნა მომსახურე პერსონალის ანაზღაურებასთან დაკავშირებით, თუმცა აღნიშნული პრობლემა შეამსუბუქა კორონავირუსის პანდემიის შედეგად დაზარალებულთათვის საქართველოს მთავრობის მიერ ინიცირებულმა კომპენსაციის გეგმამ, ასევე, საქართველოს ხელისუფლების ანტიკრიზისული გეგმით გათვალისწინებულმა საშემოსავლო გადასახადთან დაკავშირებულმა შედავათმა.

დასკვნა

სახელმწიფო შესყიდვებთან დაკავშირებით ითვლება, რომ კრიზისული თუ ფორს-მაჟორული სიტუაციები ნოყიერ ნიადაგს ქმნის კორუფციის რისკებისთვის, ვინაიდან გადაუდებელ ვითარებაში საქონლისა და მომსახურების პირდაპირი გზით შესყიდვა აჩენს კითხვებს შესყიდვის მიზნობრიობასა და მიმწოდებლის შერჩევის პრინციპთან დაკავშირებით (IDFI 2020). „კორუფციის წინააღმდეგ მე-

ბრძოლ სახელმწიფოთა ჯგუფის (GRECO)“ მიერ შემუშავებულ დოკუმენტში „კორუფციის რისკები და სასარგებლო სამართლებრივი მითითებები COVID-19-ის კონტექსტში“ აღნიშნულია, რომ „[სახელმწიფოებმა] უნდა დანერგონ სახელმწიფო შესყიდვების სფეროში სათანადო გამჭვირვალე პროცედურები, რომლებიც ხელს შეუწყობს სამართლიან კონკურენციას და აღკვეთს კორუფციას მთელ მსოფლიოში. სხვადასხვა ქვეყნების მთავრობები იღებენ კანონმდებლობას COVID-19-თან დაკავშირებულ გამოწვევებთან ბრძოლის მიზნით ჯანდაცვის სისტემების სათანადო აღჭურვის უზრუნველყოფის გზით.“ (GRECO, 2020).

სახელმწიფო და კერძო ორგანიზაციების სამომავლო ურთიერთობაში პრობლემების აღმოფხვრის გზა ალბათ ისევე მათ შორის დადებული ხელშეკრულების პირობებში უნდა ვეძებოთ. მაგალითად, საქართველოში სახელმწიფო შესყიდვების შესახებ დადებულ ხელშეკრულებებში ვაკეთებულია მითითება ფორს-მაჟორთან (ომით, სტიქიური მოვლენებით, ეპიდემიით, კარანტინით და სხვ.) დაკავშირებით, რომლის დროსაც ხელშეკრულების პირობების შეუსრულებლობა არ გამოიწვევს მხარის პასუხისმგებლობას. კორონავირუსის დროს ამ პუნქტის გამოყენება თავისთავად არ გულისხმობს სწორ ქმედებას, ვინაიდან, როგორც ზემოთ აღინიშნა, ყველა კომპანიას ერთნაირი სიმწვავეთ არ შეხებია კრიზისი (მაგალითად, მომსახურების სფერო, დისტანციურ რეჟიმში მომუშავე კომპანიები), ამიტომაც, ფორს-მაჟორის გამოყენებისას შემსყიდველმა ორგანიზაციებმა უნდა გასცენ პასუხი კითხვებზე, რამდენად შეუძლია მხარეს ხელშეკრულებით ნაკისრი ვალდებულების შესრულება. ამასთან, „თუ ხელშეკრულება იდება პანდემიისა და და გარკვეული შეზღუდვების დაწესების პირობებში“, იურიდიულად განიხილება, რომ „მხარე გაცნობიერებულად იღებს რისკს, შეასრულოს ხელშეკრულება ასეთ პირობებში, რამაც შეიძლება შეუზღუდოს მხარეს უფლება, დაეყრდნოს ფორს-მაჟორულ გარემოებას“ (Nodia, Urumashvili and Partn.2020).

გარდა ამისა, ხელშეკრულებებში გვხვდება ჩანაწერი შეცვლილ გარემოებებთან ხელშეკრულების პირობების მისადაგების თაობაზე, კერძოდ, ხელშეკრულების პირობების, მათ შორის, ფასის შეცვლა (არაუმეტეს 10%-ისა) დასაშვებია მხოლოდ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 398-ე მუხლით გათვალისწინებულ შემთხვევებში, რომლის თანახმად: „თუ ის გარემოებები, რომლებიც ხელშეკრულების დადების საფუძველი გახდა, ხელშეკრულების დადების შემდეგ აშკარად შეიცვალა და მხარეები არ დადებდნენ ამ ხელშეკრულებას ან დადებდნენ სხვა შინაარსით, ეს ცვლილებები რომ გათვალისწინებინათ, მაშინ შეიძლება მოთხოვნილ იქნეს ხელშეკრულების მისადაგება შეცვლილი გარემოებებისადმი.“ მართალია, მიზანშეწონილად შეიძლება იქნეს მიჩნეული ხელშეკრულებების ღირებულებების ზრდა ვირუსით გამოწვეული კრიზისის პერიოდში, თუმცა სამომავლოდ, როდესაც ჯერ კიდევ მოსალოდნელია მსგავსი გართულებები, უკეთესი იქნება თუ სიფრთხილით მოეკიდება თითოეული ორგანიზაცია ამ მუხლის გააქტიურების საკითხს, რათა არ მოხდეს გარემოების ბოროტად გამოყენება და ადგილი არ ჰქონდეს სახელმწიფო ბიუჯეტის არარაციონალურად ხარჯვას.

კიდევ ერთი საკითხი, რომელიც დგას სახელმწიფო შესყიდვების დღის წესრიგში, ესაა სატენდერო პირობები, რომელიც მოიცავს ტენდერის სავარაუდო ღირებულებას, მიწოდების ვადებს, სავარანტიო პერიოდს, ხელშეკრულების

დარღვევის პირგასამტეხლოს ოდენობას, შესასყიდი ობიექტის ტექნიკური პარამეტრებს და სხვ. როგორც წესი, ტენდერის ფასს ბაზრის კვლევის შედეგები განსაზღვრავს, თუმცა რიც შემთხვევებში შემსყიდველი ორგანიზაციები წარსულ გამოცდილებასაც ეყრდნობიან, რაც მიმდინარე პერიოდში არ მოგვეცემს ადეკვატურ შედეგს, ვინაიდან პანდემიის პერიოდში მკვეთრად შეიცვალა ბაზარზე არსებული სიტუაცია, როგორც ფასის, ისე მიწოდების ვადებთან მიმართებაში. შესაბამისად, ტენდერის გამოცხადების მომენტისთვის, აუცილებელია, ინდივიდუალურად იქნეს შესწავლილი ბაზრის მდგომარეობა მოცემული მომენტისთვის და გათვალისწინებული იქნეს ყველა ის ნიუანსი, რამაც შეიძლება შეაფერხოს ტენდერის წარმატებით დასრულება.

ასევე უნდა აღინიშნოს სახელმწიფო შესყიდვებში კონკურენციის ხელშეწყობის საკითხიც. ეს შეიძლება მოხდეს მკაცრი სატენდერო პირობებისგან თავის არიდებით, რაც საშუალებას მისცემს ბევრ კომპანიას, გააკეთოს შესაბამისი შეთავაზება, თუმცა კრიზისული სიტუაციიდან გამოსავლად არ უნდა იქნეს აღქმული ისეთი მოთხოვნებისგან თავის შეკავება, როგორცაა სავარანტიო ვადები, ხარისხის სერტიფიკატები, ლიცენზიები და სხვ. ერთი მხრივ, სატენდერო პირობებმა უნდა გააფართოოს შესყიდვებით დაინტერესებულ კომპანიათა არეალი, მეორე მხრივ, ეს არ უნდა აისახოს შესყიდული საქონლისა თუ მომსახურების ხარისხზე.

ლიტერატურა/REFERENCES

- Babichi I., Keshelava D. & Mzhavanadze G., (2020). «*Economic Response to COVID-19: How does Georgia cope with the challenge?*», ISET, Tbilisi, in Georgian.
- Duncker K., Aarikka R. & Puisto A., (2020) „Impacts of COVID-19 on public procurement in the EU“, *Bird&Bird's*. <https://www.twobirds.com/en/news/articles/2020/finland/koronaviruksen-vaikutukset-julkisiin-hankintoihin>.
- Emch A. & Lyu Q., (2020). *Reforms for China's public procurement regime expected in 2020*. <https://www.hlregulation.com/2020/03/18/reforms-for-chinas-public-procurement-regime-expected-in-2020/>
- Hausmann, R., (2020). *Flattening the COVID-19 Curve in Developing Countries*. *Project Syndicate*. <https://www.project-syndicate.org/commentary/flattening-covid19-curve-in-developing-countries-by-ricardo-hausmann-2020-03?referral=208627&barrier=accesspaylog>
- Khutsishvili, N., (2019). *Economic Policy Stimulating Private Entrepreneurship*, Tbilisi. (In Georgian)
- Kikvadze, O., (2016). *Improving Public Procurement in Public Financial Administration*, Tbilisi. (In Georgian)
- Krugman, P., (2020). *We're not ready for a pandemic*, *The New York Times*. https://messaging-custom-newsletters.nytimes.com/template/oakv2?uri=nyt://newsletter/87c61d7b-b428-4535-a94b-212a5a6090e5&productCode=PK&te=1&nl=pa-ul-krugman&emc=edit_pk_20200225&campaign_id=116&instance_id=16271&segment_id=21604&user_id=bcb6ec40ca81f55384d37740da6f6b46&regi_id=76197941edit_pk_20200225
- Nadaraia, O., Chachanidze M., Bluashvili A., Kordzaia T., (2020). *Impact of Covid19 on the business environment*, *TBC Capital*, Tbilisi. (In Georgian)
- Nodia, Urumashvili & Partners (2020). *Legal Review of the State of Emergency*, Tbilisi. (In Georgian)
- Papava V., (2020). *Coronomic and Economic in the Face of Crisis*, Tbilisi. (In Georgian) <https://for.ge/view/182671/koronomika-da-ekonomika-krisisis-winaSe.html> .
- Roubini N., (2020). *A Greater Depression?* *Project Syndicate*. https://www.project-syndicate.org/commentary/coronavirus-greater-great-depression-by-nouriel-roubini-2020-03?utm_source=Project%20Syndicate%20Newsletter&utm_campaign=80fd5aabf4-sunday_newsletter_29_03_2020&utm_medium=email&utm_term=0_73bad5b7d8-80fd5aabf4-93567601&mc_cid=80fd5aabf4&mc_eid=e9fb6cbcc0&barrier=accesspaylog.

- Steingrüber, S., Kirya, M., Jackson, D., & Mullard, S., (2020). *Corruption in the time of COVID-19: A double-threat for low income countries*.
<https://www.u4.no/publications/corruption-in-the-time-of-covid-19-a-double-threat-for-low-income-countries>.
- Chairman of the State Procurement Agency (2015). *Approval the rules for defining simplified procurement criteria and simplified procurement*, Order 13, Tbilisi, in Georgian.
http://procurement.gov.ge/getattachment/ELibrary/LegalActs/gamartivebuli_Sesyidvis_Catarebis_wesi.pdf.aspx
- GRECO (2020), *Risks of Corruption and Useful Legal Guidelines in the Context of COVID-19*, Tbilisi, in Georgian. <https://rm.coe.int/georgian-version-corruption-covid-19/16809e3bf4>.
- IDFI (2020). *Analysis of the bureaucratic expenses of the emergency budget*. Tbilisi. (In Georgian)
https://idfi.ge/public/upload/Covid/analysis_of_the_bureaucratic_expenses_of_the_emergency_budget.pdf.
- IDFI (2020). *Guidelines on the Proactive Publication of Information by Governments during the Covid-19 Crisis and on Covid-19 Related Public Procurement*. Tbilisi.
https://idfi.ge/ge/guidelines_on_the_proactive_publication_of_information_by_governments_during_the_covid-19_crisis_and_on_covid-19_related_public_procurement.
- Legislative Herald of Georgia, Decree of the Government of Georgia №619, Some Measures to be Implemented to Support the Implementation of Infrastructure Projects, Tbilisi. (In Georgian)
<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/4843736?publication=0>
- Legislative Herald of Georgia (2017). *Order of Minister of Labour, Health, and Social Affairs of Georgia 01-69/451, Determining the list of goods intended for medical / medical purposes, the supply and / or import of which is exempt from value added tax*, Tbilisi. (In Georgian)
<https://www.matsne.gov.ge/ka/document/view/3893311?publication=3>
- Legislative Herald of Georgia, Civil Code of Georgia, Article 398, Tbilisi. (In Georgian)
<https://matsne.gov.ge/ka/document/view/31702?publication=109>
- State procurement agency (SPA), *Annual report 2019*. Tbilisi.
http://procurement.gov.ge/getattachment/ELibrary/AnalyticalStudiesReports/Angarishi_2019_GEO.pdf.aspx
- Report of Government of Georgia against COVID-19 (2020). Tbilisi. (In Georgian)
http://gov.ge/files/76338_76338_444796_COVID-19angarishi...pdf